

nekoliko demografskih i statističkih podataka o hrvatskoj nacionalnoj manjini u mađarskoj (1910-1990)

ivica đurok

hrvatski institut,
pećuh, mađarska
(horvát intezet,
pécs, magyarország)

Manjinska problematika konačno je i u Mađarskoj izišla na vidjelo. Znanost se gotovo nikako nije bavila manjinama. U posljednje vrijeme došlo je do pozitivnih pomaka.

Prvi popis kojemu bijaše cilj evidentirati narode što žive u Mađarskoj proveden je 1880. Nacionalna pripadnost određivala se na temelju materinjeg jezika, a taj kriterij vrijedi uglavnom do danas. Zavisno od potreba vladajuće ideologije, prilikom popisa nacionalnih manjina postavljaju se i neka dodatna pitanja. Naime, često se događalo da se etnicitet određuje na principima i metodikom koja je odgovala vladajućoj oligarhiji.

I povijesna zbivanja na današnjem mađarskom teritoriju značajno su utjecala na statističko-demografska kretanja unutar nacionalnih manjina. Jasno se primjećuje postepeno zanemarivanje, zaboravljanje materinjeg jezika (naravno, ne podjednako u svih manjina). Iz nekih relevantnih demografskih podataka (npr. školska sprema) vidi se da tome pridonose integracijski procesi. Ideologija i politika poslije 1945. pokušale su stvoriti kotao u kojem bi se rastalile sve različitosti pojedinih pripadnika južnoslavenskih naroda. Napravljena je i stručno-metodička greška: Hrvatima, Slovincima i Srbima pripisane su gotovo iste karakteristike, pa su i kategorizirani u jedinstvenu skupinu Južnih Slavena.

Osnovni demografski pokazatelji potvrđuju činjenicu da je u posljednjim desetljećima ubrzana asimilacija, da se neprestano smanjuje broj onih koji se prilikom popisa izjašnjavaju kao pripadnici nacionalnih manjina. Autor zaključuje da treba mijenjati metodologiju popisa, posebice metodologije koja se odnosi na manjinsku pripadnost.

primljeno svibnja 1993.

—→ Kao posljedica vrlo složenog djelovanja prisile, interesa ili ponekad mode, u našim područjima ali i na drugim povijesnim pozornicama, kao jedno od sudbonosnih pitanja izišlo je na vidjelo maniinsko nacionalno pitanje.

Tako se dogodilo i u Mađarskoj, u kojoj je veoma bitno manjinsko pitanje, mada valja napomenuti da je zbog različitih razloga drukčija taktika i strategija pristupa domaćim manjinama nego mađarskoj etničkoj manjini izvan granica. U mađarskom društvu ima dimenzija koje determinirajuće utječu na nacionalne manjine, ali ovdje možemo sresti i više strukturalnih ustaljenosti koje umnogome sprečavaju integraciju a pojačavaju segregaciju i tako diferenciraju svaku manjinu.

U mađarskoj znanstvenoj publicistici dosad je objavljeno nekoliko izvrsnih statističkih i demografskih radova u vezi s položajem manjina u Mađarskoj. Ipak, o manjinama ni izdaleka nema tako točne i sveobuhvatne slike kakva postoji o mađarskom stanovništvu.

Sporo i sa mnogo teškoća grade se organizacijske jedinice u kojima će se i u Mađarskoj - s odgovarajućim kadrom - moći započeti organizirana, redovita i od konvencionalizama oslobođena znanstvena proučavanja.

Na osnovi podataka o stanovništvu koje živi na teritoriju Mađarske pretpostavlja se da je već za vrijeme osvajanja područja naše današnje domovine - osim 400-500 tisuća Mađara - ovdje živjelo oko 200-250 tisuća pripadnika drugih naroda. Ne znamo koliko je bilo Južnih Slavena a koliko drugih. Po naredbi Karla I. o opozivanju stanovništva "portalnim porezom", popisi portala ne sadržavaju podatke o etničkim odnosima. Popisi na osnovi Urbarijskog zakona iz 1767. te urbarijskih zakona iz 1832/36 imali su cilj ponajprije popisati brojčano i materijalno stanje stanovništva. Austrijski popis 1784-85. proširen je i na teritorij Mađarske radi boljeg organiziranja ubira poreza i novačenja. Bilo je još raznih popisa stanovništva (npr. popis kmetova 1828, popis gradskog stanovništva 1848, popis stanovništva proširen i na plemstvo 1857) ali popisa radi evidencije narodnosti u statističkom i demografskom smislu nije bilo sve do 1880.

Nacionalna pripadnost određivala se na osnovi materinjeg jezika, tj. jezika što ga je dotična osoba označila svojim jezikom te ga najviše upotrebljavala i najbolje govorila. Počev od popisa 1880. ispituje se i znanje jezika. Ovi podaci pokazuju tendenciju da pripadnici manjina koji govore manjinskim materinjim jezikom (pa tako i sve više domaćih Hrvata) sve više uče mađarski. To je djelomice prirodno, međutim razlog za razmišljanje daje jedna druga strana iste činjenice: to da se među stanovništvom manjinskog materinjeg jezika počeo gubiti materinji jezik. Problemi evidencije stanovništva po manjinskoj pripadnosti (prvenstveno stručni i metodološki) susreću se već pri početku "povijesti popisa". Tada su zadavali dosta glavobolja. Ti problemi i otvorena pitanja postoje još i danas. Evidencije manjinskog stanovništva te opis relevantnih karakteristika vrlo je složen posao i iziskuje obazrivu pripremu. Opis izjava, procjena, kvalifikacija te formuliranje teoretskih i praktičnih odredaba treba ubuduće teći paralelno s novim, modernim spoznajama, uz prisutnost stručnjaka manjinskoga podrijetla, želimo li da korelacija između zabilježenih i stvarnih podataka bude veća.

Prema podacima iz 1910, a popis se vršio na osobnim popisnim listićima, o Hrvatima su zabilježeni ovi podaci: Hrvati u tzv. "priklučenim zemljama" (Hrvatska, Slavonija) te u šest županija matične zemlje (Mađarske) imaju apsolutnu većinu s drugim manjinama ali pomiješanost (poglavito sa Srbima) tako je velika, da 90-postotnu većinu premašuju samo u varaždinskoj županiji, a 75-postotnu dostižu samo u bjelovarskoj, križevačkoj te zagrebačkoj županiji.

Među gradovima sa sudbenim pravom, samo u Varaždinu i Zagrebu imaju apsolutnu većinu, dok u Osijeku imaju samo relativnu. U značajnoj manjini još su u Ličko-Krbavskoj županiji (49%), u Srijemskoj županiji (26,2%) te u gradu Rijeci (26%). U Mađarskoj samo u južnom dijelu županije Zala (u Međimurju) čine jedinstveno jezično područje, ali u cjelokupnom stanovništvu županije ne dostižu ni 20 %. U pogledu materinjeg jezika stanovništva, iz popisnih knjiga saznajemo sljedeće:

Tablica 1

Stanovništvo prema materinjem jeziku u Mađarskoj, 1910.

Materinji jezik	Mađarska	%	Države Hrvatska Slavonija	%	Mađarska imperija	%
Mađarski	9.944.627	54,5	105.948	4,1	10.050.575	48,1
Njemački	1.903.357	10,4	134.078	5,1	2.037.435	9,8
Slovački	1.946.357	10,7	21.613	0,8	1.967.970	9,4
Rumunjski	2.948.186	16,0	846	0,0	2.949.032	14,1
Rutenski	464.270	2,3	8.317	0,3	472.587	2,3
Hrvatski	194.808	1,1	638.354	62,5	1.833.162	8,8
Srpski	461.516	2,5	644.955	24,6	1.106.471	5,3
Ostali i nepoznato	401.412	2,2	67.843	2,6	469.255	2,2
Ukupno	18.264.533	100,0	2.621.954	100,0	20.886.487	100,0

Prema spomenutim statističkim podacima popisa stanovništva 1910. na teritoriju cijele Mađarske (s Hrvatskom i Slavonijom) registrirano je 893.208 hrvatskih muškaraca te 939.954 hrvatskih žena, tj. sveukupno 1.833.162 žitelja kojima je hrvatski materinji jezik. Broj registriranih Bunjevaca, Šokaca, Dalmatinaca, Ilira te Bošnjaka tada je bilježno 43.886 muškaraca te 44.323 žena, odnosno sveukupno 88.209 osoba.

Upitnik popisa stanovništva iz 1920. promijenio se - kao i cijela povijesna situacija - u odnosu na popis iz 1910. Sva pitanja postavljena u cilju reforme izbornoga prava 1910. izostavljena su te umjesto njih stavljena pitanja koja su se odnosila na vojnu službu i gubitak ljudstva za vrijeme rata. Iz manjinskog je aspekta zanimljivo da je Statistički zavod popisnim povjerenicima dao popisne listiće na njemačkom jeziku za područja na kojima je živjelo stanovništvo njemačkoga materinjeg jezika. Pogledamo li tablicu s podacima o znanju jezika, odnosno o rasprostranjenosti govorenih jezika bit će veoma zanimljivo zamijetiti da se tu prvi put susrećemo s kategorijom hrvatskosrpskog jezika. Prema ovome, u Mađarskoj je od sveukupnog stanovništva hrvatskosrpski govorilo 179.298 osoba što je činilo 2,8 % ondašnje populacije. No isto je tako zanimljivo da je među posebno evidentiranim stanovništvom kojem je hrvatski bio materinji (37.108 osoba), mađarski jezik govorilo njih 27.491, njemački 9.303, slovački 221, vlaški 81, a rutenski 2. U pogledu materinjeg jezika stanovništva, iz popisnih knjiga iz 1920. sljedeće je vrijedno pažnje: mađarsko življe u svim kategorijama zastupljenije je nego 1910, a što je populacija urbanija to je ta tendencija izrazitija. Naime, omjer povećanja broja stanovnika s mađarskim materinjim jezikom u provinciji iznosi samo 0,5; u naseljima sa više od 10.000 žitelja 1,3, dok je u gradovima s korporativnim pravom već 3,1.

Među pripadnicima ostalih narodnosti, u gradskim naseljima sa više od 10.000 stanovnika od 1910, samo su Nijemci popravili omjer za dvije desetine i Hrvati za jednu desetinu.

Stanovništvo nemađarskog materinjeg jezika na teritoriju Mađarske godine 1920. činilo je 10,4% sveukupnoga stanovništva. Broj se mađarskog življa između 1910. i 1920. povećao za 6,3%, dok se kod drugih narodnosti (izuzev Rutena) broj smanjio. Omjer mađarskog stanovništva povećao se više u gradovima (9,3%) nego u negradskim naseljima (5,6%), dok se omjer manjina i u gradovima smanjio.

U popisu stanovništva godine 1920. šokački, odnosno bunjevački jezik uvršten je pod "ostalo". U nabranjanju je to navedeno kao kategorija "Bunjevac-Šokac". Te 1920. registrirano je 22.928 osoba s bunjevačkim, odnosno šokačkim jezikom kao

materinjm. Oni sačinjavaju 10,1, odnosno 9,5% stanovništva grada Baje te županije Bacs-Bodrog. Zanimljivo je još spomenuti da je omjer hrvatskog stanovništva (u odnosu na prijašnji popis) najviše pao u Szekesfehervaru te županiji Somogy. Omjer žena na 1000 muškaraca u Hrvata (u pogledu materinjeg jezika) jest 1062 dok je kod Bunjevaca i Šokaca (pod "ostalo") taj omjer 918. Uspoređeno s drugim narodnostima - ne računajući Slovake - u Hrvata bijaše najveći omjer žena. Prema bračnom stanju osoba od 45 do 49 godina u tablici vidimo sljedeće:

Tablica 2
Bračni status osoba starih 45-49 godina, prema materinjem jeziku

Materinji jezik	Broj osoba starih 45-49 godina na 100 stanovnika							
	od njih							
	neoženjeni		oženjeni		udovci/ice		rastavljeni	
	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.
Mađarski	5,2	5,3	90,8	77,6	3,4	16,2	0,6	0,9
Njemački	4,4	6,5	91,3	76,9	4,0	16,1	0,6	0,9
Slovački	4,9	5,5	90,1	77,9	4,2	15,8	0,8	0,8
Olaski	7,3	5,7	86,8	79,7	5,9	14,2	0,6	0,4
Hrvatski	4,4	5,5	91,0	77,1	4,2	17,4	0,4	—
Srpski	6,5	5,2	85,8	74,9	6,6	18,2	1,1	1,7
Ostali	13,5	13,0	82,7	70,9	3,3	15,5	0,5	0,6
Ukupno	5,2	5,5	90,7	77,4	3,5	16,2	0,6	0,9

Podaci popisa stanovništva provedenog 1930. prvi su put strojno obrađeni. Naravno za nas to nije bilo najbitnije, već činjenica da je tim popisom (a ne nekim kasnijim popisima, primjerice onim iz 1935. koji je proveden zbog liste birača za parlamentarne izbore ili onim 1938. u sjevernoj Mađarskoj provedenim zbog poznatih povijesnih događaja, te onim u Podkarpatorju 1939) prikupljen niz podataka o nacionalnim manjinama i materinjm jezicima. Detaljna obrada materinjeg jezika pojavljuje se tada kao nov element; pored hrvatskoga, mogu se upisati kao materinji jezik bunjevački i šokački. Evo dva zanimljiva podatka o tome: u Županiji Baranja živjelo je 6013 Hrvata (2,6%) te 5241 Bunjevaca odnosno Šokaca (2,2%). U Županiji Bacs-Bodrog 31 Hrvat (0,0%) te 9016 Bunjevaca i Šokaca (0,1%) s istim materinjm jezicima. U odnosu na podatke popisa 1920. mađarsko se stanovništvo povećalo za 11,8% u odnosu na prethodni popis, dok se broj ostalih naroda više-manje smanjio: broj Hrvata za otprilike četvrtinu a Bunjevaca za osminu. Hrvati su - posebice u Baranji, Somogyu i Zali - imali znatan brojčani gubitak. Broj Bunjevaca i Šokaca opao je u županijama Pest, Bacs-Bodrog te Fejer i u gradu Baji, dok im se broj u Baranjskoj županiji povećao.

Popis stanovništva 1941. obavio se na povećanu teritoriju zemlje (171.753 km²). Kao materinji jezik trebalo je označiti onaj jezik za koji dotična osoba izjavi da joj je materinji i da ga najradije i najbolje govori, a kao narodnost - bez ikakva utjecaja i bez obzira na materinji jezik - onu naciju za koju osoba izjavi da joj je nacija i da osjeća kako joj pripada.

Izjave o nacionalnoj pripadnosti te subjektivnost pojma nacionalnosti kod veoma malog dijela stanovništva ne počiva na tako čvrstim temeljima kao pojam materinjeg jezika. Izdajamo nekoliko zanimljivih podataka o materinjem jeziku i narodnosnoj pripadnosti, uzimajući u obzir podatke za Hrvate u nekoliko županija:

Tablica 3

Usporedni podaci o materinjem jeziku i nacionalnoj pripadnosti u nekoliko županija, 1941.

Županija	Materinji jezik		Narodnost	
	hrvatski	bunjevački	Hrvati	Bunjevci
Bacz-Bodrog	6.025 0,8%	56.239 7,2%	6.473 0,8%	49.086 6,3%
Baranja	2.266 4,4%	6.226 12,0%	1.735 3,4%	4.910 9,5%
Zala	97.800 68,9%	— —	14.333 1,0%	— —
Ukupno	107.345 2,8%	62.503 1,2%	9.966 0,2%	54.019 1,0%

Izvor: Popis stanovništva Mađarske, 1941.

Popis iz 1949. pruža dokaz o opadanju broja stanovnika što je bilo očekivati kao posljedicu ratnih razaranja. Broj stanovnika pao je na 9,3 milijuna, otprilike za 1,2%. Smanjenje muške populacije iznosi oko 3%, dok je ženska populacija porasla za oko 0,6%. Gradsko stanovništvo opalo je dok je seosko poraslo.

U popisu 1949. popisni se listić ispunjavao za svakog posebno. Nakon sumiranja rezultata registriran je 4.671 muškarac s hrvatskim materinjem jezikom, 4.927 osoba s bunjevačkim, odnosno šokačkim jezikom kao materinjim, 5.275 žena s hrvatskim materinjem jezikom i 5.500 žena s bunjevačkim, odnosno šokačkim materinjem jezikom. To zajedno iznosi 9.946 osoba s hrvatskim materinjem jezikom te 10.477 osoba s bunjevačkim odnosno šokačkim materinjem jezikom. Međutim, zanimljivo je pogledati jezičnu strukturu stanovništva po broju: 52.500 osoba govori hrvatski dok bunjevački i šokački govori njih 21.286.

Proučavajući županijske podatke vidimo da je najveći broj žena (1.638), odnosno muškaraca (1.602) s hrvatskim kao materinjem registriran u Županiji Sopron. Najveći broj osoba s bunjevačkim i šokačkim materinjem jezikom (2.653) živi u Županiji Bacs-Bodrog. Ovaj podatak za Baranju iznosi 2.144 dok žena s bunjevačkim i šokačkim materinjem jezikom ima najviše u Županiji Bacs-Bodrog (2.994), dok ih u Baranji ima 2.430.

Tablica 4

Stanovništvo Mađarske prema materinjem jeziku, 1949.

Materinji jezik	Ukupno	Muškarci	Žene
Mađarski	9.076.041	4.364.526	4.711.515
	98,6	98,7	98,3
Slovački	25.988	11.734	14.254
	0,3	0,3	0,3
Rumunjski	14.713	7.235	7.478
	0,2	0,2	0,2
Njemački	22.455	8.511	13.944
	0,2	0,2	0,3
Hrvatski	9.946	4.671	5.275
	0,1	0,1	0,1
Srpski	5.158	2.356	2.002
	0,1	0,1	0,1
Bunjevački i šokački	10.477	4.927	5.550
	0,1	0,1	0,1
Slovenski, vendski	4.473	2.053	2.420
	0,0	0,0	0,1

Materinji jezik	Ukupno	Muškarci	Žene
Ciganski	21.387 0,2	10.243 0,2	11.144 0,2
Ostali	13.893 0,2	6.820 0,1	7.067 0,1
Nepoznato	268 0,0	138 0,0	130 0,0
Ukupno	9.204.799 100,0	4.423.420 100,0	4.781.379 100,0

Izvor: popis stanovništva Mađarske, 1949.

popisna 1960

Desetak godina nakon popisa stanovništva 1949, 1. siječnja 1959. izvršen je poseban popis na jednopostotnom uzorku stanovništva, pa je zato 1960. obavljen popis sa dvije vrste upitnika.

Na obrazac "A" unosili su se podaci o stanovima, obiteljima te domaćinstvima, dok su na obrascu "B" registrirane kuće te ostale stambene prostorije. Za privremeno sumiranje rezultata služili su "Okružni sumirajući arci", odnosno "Mjesni sumirajući arci". Na popisane osobe odnosila su se sljedeća pitanja: B/12 za materinji jezik, B/13 za nacionalnu pripadnost te B/14 za jezike kojim je dotična osoba govorila.

U kategoriji narodnost, odnosno materinji jezik, bile su ove mogućnosti odgovora (u obje kategorije na sličan način): Mađar - Slovak - Rumunj - Nijemac - Hrvat - Srbin - ostali, odnosno: južnoslavenski - ciganski - ostali, itd.

Iz petoga sveska knjige o popisu 1960, koja sadržava demografske podatke možemo pročitati natalitet stanovništva po starosti i spolu između 1949-1959, te podatke o gustoći, natalitetu (i naravno razne druge korisne podatke) za razdoblje 1869-1960.

Za razliku od dotadašnjih popisa, tu susrećemo jednu novu kategoriju: ostali Južni Slaveni. Ona vjerovatno sadrži Bunjevce, Šokce i druge Južne Slavene.

Tablica 5

Ukupno stanovništvo Mađarske prema poznavanju jezika, 1960

Jezik	Ukupno stanovništvo	%	materinji jezik	%	govorni jezik	%
Mađarski	9.937.729	100,0	9.786.038	98,5	151.691	1,5
Slovački	168.872	100,0	30.690	18,2	138.182	81,8
Rumunjski	80.407	100,0	15.787	19,6	64.620	80,4
Njemački	482.036	100,0	50.765	10,5	431.271	89,5
Hrvatski	58.028	100,0	25.262	43,5	32.766	56,5
Srpski	27.141	100,0	4.583	16,9	22.558	83,1
Ost. južnoslavenski j.	18.026	100,0	7.752	48,0	10.274	57,0
Ciganski	39.863	100,0	25.633	64,3	14.230	35,7
Engleski	43.336	100,0	153	0,4	43.183	99,6
Bugarski	3.784	100,0	2.126	56,2	1.658	43,8
Češko-moravski	9.596	100,0	538	5,6	9.058	94,4
Francuski	45.655	100,0	373	0,8	45.282	99,2
Grčki	4.077	100,0	3.171	77,8	906	22,2
Talijanski	11.435	100,0	371	3,2	11.064	96,8
Ruski	69.478	100,0	2.974	4,3	66.504	95,7
Španjolski	1.357	100,0	115	8,5	1.242	91,5
Ostali jezici	13.521	100,0	4.713	34,9	8.808	65,1

Izvor: Popis stanovništva Mađarske, 1960.

popisna 1970

Sveukupno stanovništvo Mađarske 1. siječnja 1970. brojilo je 10.322.000 žitelja, dvostruko više nego prije sto godina a premašuje popis iz 1960. za 361 tisuću, odnosno za 3,6%.

Prvenstveni unutarnji determinantni faktor za upravo ovakvo kretanje stanovništva u proteklih sto godina bio je prirodni priraštaj, prije svega kretanje nataliteta, dok migracije nisu imale determinatnu ulogu. Pad godišnjeg prosjeka nataliteta u razdoblju 1960-1969. za posljedicu je imao pad stope prirodnog prirasta. Mortalitet se nije bitno mijenjao.

Pojačava se tendencija opadanja viška žena; nešto više od petine stanovništva dječje je dobi a šestina je staračke dobi. Promjena omjera aktivnih osoba pokazuje puno veću stabilnost: 1970. činili su 62% sveukupnog življa. Unutar grupe osoba produktivne dobi smanjuje se broj mladih. Tendencija starenja jače se iskazala kod žena nego kod muškaraca.

Sastav hrvatskoga i južnoslavenskog življa prema materinjem jeziku i spolu bio je 1970. sljedeći:

8.323 muškarca s hrvatskim materinjim jezikom

9.286 žena s hrvatskim materinjim jezikom

16.289 muškaraca s "južnoslavenskim" materinjim jezikom

17.760 žena s "južnoslavenskim" materinjim jezikom.

Navest ćemo još nekoliko podataka, najprije podjelu prema starosti, zatim po spolu.

Tablica 6

Starosna struktura Hrvata i ostalih Južnih Slavena u Mađarskoj, 1970.

Dobne skupine	Hrvati	Južni Slaveni
0-14	2.653	4.521
15-39	5.468	10.863
40-59	5.132	10.039
60 god. i više	4.356	8.626
Ukupno	17.609	34.049

Izvor: Popis stanovništva Mađarske, 1970.

Tablica 7

Hrvati i ostali Južni Slaveni u Mađarskoj po starosti i spolu, 1970.

Dobne skupine	Hrvati		Južni Slaveni	
	muškarci	žene	muškarci	žene
0-14	1.334	1.319	2.310	2.211
15-39	2.738	2.730	5.462	5.401
40-59	2.365	2.767	4.725	5.314
60 god. i više	1.886	2.470	3.792	4.834
Ukupno	8.323	9.286	16.289	17.760

Izvor: Popis stanovništva Mađarske, 1970.

Uspoređujući ove podatke sa sličnim podacima populacije mađarskog jezika, možemo zaključiti da su razlike u promjenama viška ženske populacije te osoba produktivne dobi minimalne. Znači li to susret sličnih elemenata raznih životnih uvjeta ili slične životne uvjete duž više dimenzija? To su znakovi koji nemaju (ili

više nemaju) tako određujuću ulogu. Presudna, dominantna uloga danas se javlja duž nekih drugih dimenzija.

popisna 1980

Stanovništvo Mađarske 1. siječnja 1980. brojilo je 10.709.463 osoba: 387.364 tisuća više nego u prethodnom popisu (1970). Prirast populacije ispod 10 godina starosti povećan je za 3,8%. Mortalitet se u odnosu na protekli desetogodišnji ciklus povećao ali je i broj živorođenčadi u odnosu na proteklo desetogodište porastao. Odnos dviju sastavnica prirodnog priraštaja također se tek neznatno izmijenio. Popis 1980. u više se aspekata promijenio u odnosu na protekli ciklus u evidenciji manjina. Na osnovi dobivenih podataka sada već možemo puno više saznati o slovačkoj, rumunjskoj, južnoslavenskoj te njemačkoj nacionalnoj manjini u Mađarskoj. Zanimljivo je da su i pripadnici ciganske manjine 1980. bili svrstani pod "ostalo".

Iznosimo nekoliko zanimljivih podataka o "domaćim Južnim Slavenima", kako su onda tim zbirnim imenom nazvali Hrvate, Srbe i Slovence.

U pogledu ispitivanja omjera spolova kod spomenutih manjina, u istaknutim je naseljima (s manjinama) slika umnogome povoljnija nego kod svih naselja cijele zemlje. Višak je žena u njemačkoj i južnoslavenskoj manjini najveći: 1.092 odnosno 1.087 na 1.000 muškaraca. U pogledu dobnog sastava za manjine je karakteristična veća prosječna starost. Plodnost udatih žena koje žive u manjinskim naseljima ne dostiže državni prosjek. Vrlo je zanimljivo da najveću plodnost pokazuju pripadnice rumunjske narodnosti, među kojima je - istini za volju - najveći omjer žena bez djeteta ali i najviše onih sa 3 - 4 djeteta. Iz prosjeka se izdvajaju žene njemačke narodnosti od kojih je gotovo polovina rodila dva djeteta, ali je istovremeno među njima najmanje žena bez djece ili sa četvero djece ili više. Pripadnice južnoslavenskih nacionalnih manjina - u tom pogledu - pokazuju prosječne rezultate.

Podaci vezani za školovanost vrlo su zanimljivi i rječiti. Naime, školovanost manjinskog stanovništva, prema svim glavnim pokazateljima, dobroano zaostaje za mađarskim stanovništvom te za prosjekom naselja.

popisna 1990

Prilikom popisa stanovništva 1990. upitnici (kao i u prijašnjim slučajevima) sadrže već upisane mogućnosti za odgovore te u pitanju "nacionalnost" odnosno "materinji jezik" navode imena češćih domaćih manjina te njihovih jezika. Na upitniku su bili upisani: Mađar, Slovak, Rumunj, Hrvat, Srbin, Slovenac, Nijemac, Cigan. (Prilikom popisa 1980. samo je u odgovoru na pitanje "materinji jezik" naveden kao jedan od mogućih "ciganski jezik", ali nacionalnost ne.) Naravno na gore navedena pitanja bilo je moguće dati i drukčije, odstupajuće odgovore. U uputama povjerenicima za pitanje "narodnost" stajalo je sljedeće: "Bez ikakva utjecaja i neovisno od materinjeg jezika, treba zabilježiti onu narodnost koju osoba osjeća" (u ime djece roditelji ili staratelji daju izjavu). Uputa za pitanje "materinji jezik" jest sljedeća: "Bez ikakva utjecaja zabilježiti onaj jezik, koji je dotična osoba naučila u djetinjstvu (obično prvi) te na kojem jeziku s ukućanima govori i izjavljuje da je taj jezik njezin materinji jezik. Jezik nijemih, odnosno još negovoreće djece jest onaj na kojem ukućani pretežito govore."

Obrada manjinskih naselja - sažeto - tekla je po sljedećem principu:

- u obzir su uzimana ona naselja u kojima je broj manjina ili manjinski postotak bio relativno velik;
- po ovakvu principu formirao se popis naselja na kraju 70-ih godina;

— uzimajući u obzir principe Centralnog statističkog zavoda, odnosno principe onih organa i stručnjaka manjinskih saveza koji se s dotičnom temom bave, Zavod je 1980, na osnovi liste s kraja 70-ih godina izvršio dopunsko ispitivanje u manjinskim naseljima. Ti rezultati nisu bili publicirani u širem krugu. Kao mjerodavna, ovdje je primijenjena metoda "društvene kvalifikacije".

Izvršena je obrada ukupno 463 manjinska naselja. Prema podacima iz 1990. 7% stanovnika 463 naselja govori manjinski jezik kao materinji dok je nešto manje žitelja - 6% - koji pripadaju nekoj manjini.

Broj Južnih Slavena (upotrijebljen zbirni naziv) po materinjem jeziku opao je za četvrtinu, po govorenom jeziku za 5%, dok je po manjinskoj pripadnosti taj broj smanjen za 9% od godine 1980.

Tablica 8

Kretanje broja stanovnika u manjinskim naseljima, 1980 - 1990.

	Broj pripadnika		Udio u ukupnom stanovništvu		1990/ 1980=100
	1980	1990	1980	1990	
Narodnost					
Slovaci	5.263	5.636	0,7	0,8	107,1
Rumunji	5.895	4.851	0,8	0,7	82,3
Južni Slaveni	14.508	13.266	2,0	2,0	91,4
Nijemci	5.252	17.421	0,7	2,6	331,7
Materinji jezik					
slovački	8.595	6.691	1,2	1,0	77,8
rumunjski	7.069	5.353	1,0	0,8	75,7
južnoslavenski	20.030	15.272	2,8	2,3	76,2
njemački	19.072	21.893	2,6	3,2	114,8
Govoreni jezik osim materinjeg					
slovački	21.790	18.463	3,0	2,7	84,7
rumunjski	2.365	4.368	0,3	0,6	184,7
južnoslavenski	10.011	9.544	1,4	1,4	95,3
njemački	47.953	49.660	6,6	7,3	103,6

Izvor: Popisi stanovništva Mađarske, 1980. i 1990.

Za manjine u Mađarskoj, pa tako i za Hrvate nemamo dovoljno relevantnih demografskih i socioloških činjenica i podataka. Uzroci takvu stanju prvenstveno su povijesni, sociološki i politički. Iz podataka o popisu stanovništva imamo dosta točnih i pouzdanih informacija i činjenica o stanovništvu mađarske narodnosti, njihovu školskom i demografskom sastavu, okolnostima stanovanja, vođenju domaćinstva te obiteljskim odnosima, spolnom sastavu te drugim karakteristikama.

Po tim podacima možemo prognozirati s većom sigurnošću obilježja za duže razdoblje, ali to ne možemo po oskudnim podacima o manjinama u Mađarskoj. Ne samo što ih je vrlo malo nego su često i netočni.

Po riječima Arpada E. Varge u Mađarskoj se umjesto prikazivanja stvarnih činjenica nastoji stvoriti demografski mit za sadašnjost a poglavito za budućnost.

No nekoliko osnovnih informacija i činjenica ipak izbija i iz tih nepotpunih podataka. Svjedoci smo jednog nepovoljnog demografskog procesa vezanog za Hrvate u Mađarskoj. Oni stare, spolni sastav se pomaknuo u korist žena, značajno je opao broj osoba dječje dobi, smanjio se broj žena sa više djece, veći dio stanovništva i dalje živi u provinciji a o gradskom hrvatskom stanovništvu gotovo i da ne znamo ništa. Školovanost hrvatskog stanovništva daleko zaostaje za rastućom

razinom školovanosti mađarskog stanovništva. Hrvatsko stanovništvo živi većinom u provincijalnim, marginalnim gospodarskim područjima i došlo je u tešku ekonomsku situaciju. Iznad je prosjeka udio domaćinstava bez aktivnog privredivatelja. Nikako ili vrlo malo dolaze do izražaja tradicionalne, svojstveno kulturalne i ekonomske forme vezane za određene grane proizvodnje. Nedostatna infrastruktura navedenih naselja (pored gore spomenutoga) pridonosi procesu segregacije. Sama želja da se pomogne u otklanjanju nepovoljnih procesa unutar nacionalnih manjina nije dostatna. Društvene znanosti uporabom vlastitih istraživačkih metoda mogu doći do objektivnih i preciznih podataka, a njihovom analizom mogu donositeljima odluka, samim manjinama te drugima koji manjinama moraju ili žele pomoći, značajno olakšati posao i u izvjesnoj mjeri pravilno usmjeriti akcije svake vrste.

Prilikom statističke evidencije narodnosti i etničkih manjina, više korištenih metoda iziskuje potpunu ili djelomičnu korekciju. Što se tiče Hrvata u Mađarskoj, važno je prilikom popisa - na osnovi stručnih gledišta - posebno istaći Bunjevce, Šokce te druge grupe, jer su te dvije skupine dijelovi hrvatskoga korpusa. Njihovo izostavljanje sa spiska narodnosti otvara mogućnost strukovnim pogreškama te političkim manipulacijama.

literatura

- Az első magyarországi népszámlálás (1784-1987) + pótlás 1910-1990-es népszámlálás eredményeit tartalmazó kötetek és az előzetes eredményeket tartalmazó kötetek
 Hoóz István: Demográfia; Budapest: TK, 1988.
 Hoóz István: A népesség nemzetiség szerinti számbavételének problémái, Budapest: 1975.
 Hoóz-Kepecs-Klinger: A Baranya megyében élő nemzetiségek demográfiai helyzete 1980-ban, Budapest: 1985.
 Hoóz István: Nemzetiségek demográfiai sajátossága Baranya megyében, Budapest: 1968.
 Zvonko Lerotić: Nacija, Zagreb: 1983.
 Popély Gyula: A csehszlovákiai magyarság a népszámlálások tükrében 1918-1945.
 Narodne manjščine, Ljubljana: 1991.
 Manjine u Alpsko-Jadranskom prostoru, Zagreb: 1990.
 Gyönyör József: Államalkotó nemzetiségek, Madách: 1989.
 Sárfalvi Béla: Magyarország népességföldrajza, TK: 1991.
 Varga E. Árpád: Népszámlálások a jelenkori Erdély területén
 Általános statisztika KJK.
 Statisztikai szemle 1991/10.

Some demographic and statistical data on the Croatian national minority in Hungary (1910—1990)

Summary

The problem of minorities has finally emerged in Hungary, as well. Previously scientists hardly ever concerned themselves with minorities, but there have recently been some positive changes.

The first census to record which peoples live in Hungary took place in 1880. Nationality was determined on the basis of mother tongue, and that criterion is largely still applied. Depending on the needs of the ruling ideology, some additional questions were asked in censuses about national minorities. Ethnicity was often determined on principles and methods that suited the ruling oligarchy.

History also had an important influence on statistical-demographic changes within national minorities in Hungary. The mother tongue was gradually neglected and forgotten (not equally in all minorities). Some relevant demographic data (e.g. level of education) show that this was contributed to by processes of integration. The ideology and policy after 1945 was to form a pot in which all the differences among South-Slav peoples would be melted. This was a professional and methodological error: Croats, Slovenes and Serbs were ascribed almost the same characteristics and they were all included under the single heading of South Slavs.

Basic demographic indicators confirm that in recent decades assimilation has been faster and the number of people who declare themselves as members of a certain national minority is constantly declining. The author concludes that census methodology should be changed, especially the part that refers to minority membership.

Quelques données statistiques et démographiques sur la minorité nationale croate en Hongrie (1910—1990)

Résumé

La problématique des minorités nationales a enfin été portée à la connaissance publique en Hongrie. La science n'a pour ainsi dire pas traité des minorités nationales. Des progrès positifs ont été faits ces temps derniers.

Le premier recensement qui avait pour objectif d'enregistrer quels étaient les peuples qui vivaient sur le territoire de la Hongrie, a eu lieu en 1880.

L'appartenance nationale était déterminée sur la base de la langue maternelle, et ce critère est principalement valable jusqu' à nos jours. En fonction des nécessités de l'idéologie dominante, des questions supplémentaires sont aussi posées lors du recensement des minorités nationales. En effet, il arrivait souvent que l'ethnicité fut déterminée sur les principes et selon la méthode, qui convenaient à l'oligarchie régnante.

De leur côté les événements historiques qui se sont déroulés sur le territoire de la Hongrie actuelle ont aussi considérablement influencé les mouvements statistiques et démographiques au sein des minorités nationales. On remarque nettement la négligence progressive, l'oubli de la langue maternelle (naturellement pas également dans toutes les minorités nationales). Des données démographiques importantes (par exemple le niveau des études) permettent de voir que les processus d'intégration y contribuent.

Après 1945, l'idéologie et la politique ont tenté de créer un creuset où se fonderaient toutes les différences de chacun des ressortissants des peuples slaves du Sud. Une erreur professionnelle et de méthode a été commise: Presque les mêmes caractéristiques ont été attribuées aux Croates, aux Slovènes et aux Serbes, aussi ont-ils été classés dans le groupe unique des Slaves du Sud.

Les indices démographiques essentiels confirment le fait qu' au cours des dernières décennies l' assimilation a été accélérée, que le nombre de ceux qui se déclarent aux recensements comme ressortissants d' une minorité nationale donnée diminue. L' auteur en conclut qu' il faut modifier la méthodologie du recensement, tout particulièrement de la partie qui concerne l' appartenance à une minorité.